

**Mehmet Fuat Köprülü, *Anadolu'da İslâmiyet*, , Haz. Metin Ergun,
Akçağ Yayınları, Ankara 2005, 143 sayfa.**

Mehmet Fuat Köprülü, *Türk Tarih-i Dinisi*, , Haz. Metin Ergun, Akçağ Yayınları,
Ankara 2005, 160 sayfa.

Tamer Yıldırım*

Mehmet Fuat Köprülü'nün (1890–1966) bu iki eseri birbirini tamamlayıcı nitelikte olduğu için beraber incelemeyi uygun gördük.

Burada ele aldığımız Akçağ yayınları tarafından basımı yapılan *Anadolu'da İslâmiyet* adlı eserin Osmanlıca'dan bugünkü dile aktarımı ilkin 1996 yılında **Mehmet Kanar** tarafından yapıldı. (*Anadolu'da İslâmiyet*, F. Babinger (çev. Ragıp Hulusi), F. Köprülü, Yayına Hazırlayan Mehmet Kanar, İnsan Yayınları, 1996, İstanbul). Fakat eser İngilizce'ye daha önceki bir tarihte, 1993 yılında çevrildi. (*Islam in Anatolia after the Turkish Invasion (Prolegomena)*, M. Fuat Köprülü, çev. Gary Leiser, Salt Lake City: University of Utah, 1993).

Eser aslında Alman oryantalist **Franz Babinger** (1891–1967) tarafından yazılan (7 Mayıs 1921'de *Zeitschrift der Deutschen Morgenlaunischen Gesellschaft* dergisinde yayınlanan “Der Islam in Kleinasien: Neue Wege der Islamforschung” adlı makale) ve **Ragıp Hulusi** tarafından çevrilen ve *İstanbul Darülfünun Edebiyat Fakültesi Mecmuası*'nda yayınlanan makaleye **Fuat Köprülü**'nün üç sayıda devam ettirdiği cevabî yazısının neşredilmiş halidir. **Fuat Köprülü**'nün bu yazılarının ilki, “İslam Tetkikatının Yeni Yolları” (I. ve II. kısım), *İstanbul Darülfünun Edebiyat Fakültesi Mecmuası*, Cilt: 2, Sayı: 3, sayfa: 188–221. İkincisi, “Türk İstilasından Sonra Anadolu Tarihi Dinisine Bir Nazar ve Bu Tarihin Menbaları” (III. ve VI. Kısım), *İstanbul Darülfünun Edebiyat Fakültesi Mecmuası*, Cilt: 2, Sayı: 4, sayfa: 281–311. Üçüncüsü ise “Türk İstilasından Sonra” (VII. Kısım), İstanbul Darülfünun Edebiyat Fakültesi Mecmuası, Cilt: 2, Sayı: 6, sayfa: 457–486. sayfalarda yayınlanmıştır. Bu makalelerin o dönemde ayrı basımı da yapılmıştır.

* Yrd. Doç. Dr.; Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi – Şırnak.

Eserin konusuna gelince, her ne kadar **Babinger**'in makalesine cevap olarak yazılmışsa da, eser genel olarak ele alındığında, Anadolu'da İslâmiyet'in nasıl yayıldığını ve buradaki Türklerin nasıl inandıklarını ana hatlarıyla değerlendirmektedir. Yedi kısma ayrılan eserin ilk kısmı Türklerin Anadolu'ya girişi ve bu dönemdeki dini tasavvurlarının mahiyeti hakkındadır. **Köprülü** özellikle **Babinger**'in bu ilk dönemde Anadolu'ya gelenlerin (Anadolu Selçuklularının) Şii mezhebinden olduğu iddiasına karşı çıkmaktadır. İkinci kısımda Anadolu Türkleri arasında yayılmaya başlayan tasavvufî cereyanlara, üçüncü bölümde Anadolu Türk medeniyetine tesir eden Arap-Acem kültürü ve Mevleviliğin yayılmasına değinmiştir. Burada **Köprülü**, **Babinger**'in Mevleviliğin Bektaşilikle aynı mahiyette olduğu görüşüne karşı çıkmıştır. Dördüncü bölümde Moğolların nüfuzu ve Anadolu'da Şiiliğin yayılmaya başlamasına değinilirken, beşinci bölümde Anadolu'da sufi tarikatların yarattığı siyasî çekişmelerden bahsedilmiştir. Özellikle buralarda yayılan tarikatların hangileri olduğu anlatılmıştır. Altıncı bölümde 14. asırda İran ve Azerbaycan'da dinî, tasavvufî hayat ve siyasî durum anlatılmıştır. Yedinci ve son bölümde **Timur** döneminde Anadolu'daki siyasî durum ve tasavvufî hayat anlatılmıştır. Görüldüğü gibi eserde genel olarak Osmanlı'nın kuruluş öncesi dönemde Anadolu'daki İslâm inancının mahiyeti incelenmiş özellikle Ehl-i Sünnet diye tabir edeceğimiz kısmın dışında yer alanların **Babinger**'in söylediği gibi- sayılarının çok fazla olduğunun yanlışlığı, Tasavvufî hareketlerin ve içeriğinin neler olduğu belirtilmiştir. Eserin günümüz diline aktarımı hakkında İngilizce çevirisini de göz önüne alarak değerlendirecek olursak, **Metin Ergun**'un hazırladığı metinde ilk makalede yer alan ve **Köprülü**'nün makaleleri niçin yazdığını açıklayan kısım yoktur. **Mehmet Kanar**'ın hazırladığı metin hem bu kısmın olması hem de konunun tam anlaşılması için **Babinger**'in metninin de verilmesi ayrıca yararlanılan eserlerin eksik te olsa bir listesinin eser sonunda eklenmesinden, Osmanlıca'da geçen bugün çok fazla kullanılmayan kelimelerin okuyucuya kolaylık olması için bir Sözlük kısmının verilmesinden dolayı daha kullanışlıdır. Fakat her iki eserde de sadra şifa olacak şekilde **Babinger** hakkında bilgi verilmemesi bir eksikliktir. Eserin İngilizce çevirisine baktığımızda hem **Babinger** hakkında açıklayıcı bir bilgi hem de yararlanılan kaynakçanın neredeyse tamamı verilmiştir. Ayrıca İngilizce çeviride eserde zikredilen dönemin önemli yerleşim merkezlerini gösteren bir haritada eklenmiştir.

Bu kısa mukayeseden sonra şimdi de **Köprülü**'nün *Türk Tarih-i Dinisi* adlı eserinin değerlendirilmesine geçelim. Eser iki kısım(mebhas)dan oluşmakta ilk kısım "İslâmiyet'ten Evvel Türkler" adını taşımakta ve bu bölümde genel olarak Türklerin yaşadığı coğrafya Türk boyları hakkında bilgi verirken ikinci kısım olan "Kable'l İslam Türk Medeniyeti"nde, adından da anlaşılacağı gibi Türklerin Müslüman olmadan önceki dinî ve fikrî hayatlarına değinilmekte bölüm başlığı "İslam Öncesi Türk Medeniyeti" olmasının rağmen bu konu (s. 39-65) 26 sayfalık bir kısımda anlatılmış devamında "Türkler ve İslamiyet" konusuna girilerek "Türklerle Müslümanların/Arapların İlişkileri, Abbasi Devletinin Etkisi" (s. 66-91) gibi konulara değinilmiş devamında da Müslüman Türk devletlerine: Karahanlılar ve Gaznelilere değinilmiş(s. 92-101), "Anadolu Tarih-i Dinisi ve Medhal" alt başlığı altında ise Oğuz Türklerinin kökenine değinilmiştir(s. 102-112). "Selçuklu İmparatorluğu" kısmında

Selçuklular devrinin genel bir değerlendirmesi yapılmakta (s.113–141) son kısım “Menşeyinden Selçukiler Devrine kadar Tasavvuf Cereyanı”nda ise sufiliğin doğuşu ve ilk Türk sufileri ve bunların Türkler arasında yaygınlaşmasına değinilmiştir(s. 144–152). İçeriğine baktığımızda ikinci kısmın Kable’l İslam diye isimlendirilmesi pek doğru olmasa gerek. Zira bu kısmın sadece 4/1’lik bir kısmı bu konudan bahsetmekte 4/3’lük kısmında ise İslamlaşma süreci ve bunun Türklerin devlet-sosyal hayatına olan etkisine değinilmektedir. Dolayısıyla içeriği göz önünde bulundurularak bu kısmın iki bölüme ayrılmasının daha uygun olacağı kanaatindeyiz. Eserin adında belirtildiği gibi Türklerin sadece inandıkları dinlerden bahsetmemekte hatta dinlerden daha çok Türklerin dillerini, kökenlerini, yaşam tarzlarını kısaca genel olarak kültürlerinin bir tarihini sunmaktadır. Yani dinler tarihi yanında Türk tarihi, edebiyat tarihi, kültür tarihiyle de ilgilidir. Kısa ve öz olarak Türklerle ilgili (Osmanlı’nın kuruluşuna kadar ya da daha doğru ifadesiyle Anadolu Beylikleri dönemine kadar) hemen her konuya değinilmiştir. Eser adeta **Köprülü**’nün *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*’ın genel bir girişi gibidir.

Eserdeki bazı hususların değerlendirilmesine gelirse, yayına hazırlayan **Metin Ergun** tarafından yazılan “Önsöz”de yabancı isimlerin orijinal yazılışlarını verdikleri belirtilmektedir. Fakat sanıyorum gözden kaçırdıkları bazı kişi veya yer isimleri olmuştur. Mesela; Divin Komedi (İlahi Komedi), Wilhelm Tomsen (Wilhelm Thomsen), Maks Müler (Max Müller). İlaveten Fon Müller veya Fon Lukuk gibi verilen isimlerin başındaki ifadenin yazılışının Von olması gerekirdi. Ayrıca eserde bazı yerlerde Çingiz yazılırken aynı isim bazı yerlerde Cengiz olarak yazılmıştır. Fakat en önemli eksiklik eser yazılırken yazarın kullandığı kaynakları belirtmemesi ve yayına hazırlayanın da bu eseri yazarın hangi eserinden bugünkü dile aktardığını belirtmemiş olmasıdır. Eserde verilen haritaların da baskısı çok kötü olduğundan üzerinde gösterilen yerlerin neresi olduğu anlaşılabilir durumdadır.

İki esere de baktığımızda her ne kadar birbirleriyle aynı konulardan bahsediyor gibi görünmese de *Anadolu’da İslâmiyet, Türk Tarih-i Dinisi*’nin ikinci kısmının konularını içerir. Dolayısıyla okuyucunun tarihsel sıraya göre önce *Türk Tarih-i Dinisi*’ni ve ardından *Anadolu’da İslâmiyet*’i okumasının daha faydalı olacağı kanaatindeyiz.

Fakat eserlerde belirttiğimiz bazı eksiklikler olsa da **M. Fuat Köprülü** gibi bir bilim insanının iki eserinin daha Osmanlıca bilmeyen Türk okurlarının istifadesine sunulması açısından önemli olduğunu belirtmemiz gerekir.